

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
з теми:

**МЕТАФОРИЧНІ ПІДВАЛИНИ ОРНАМЕНТАЛЬНИХ МОТИВІВ
ТРИПЛЛЯ**

Здобувача вищої освіти групи ODR1-B21
Освітньої програми «Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація» спеціальності: 023
Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація
денної форми здобуття вищої освіти
Святослава МОРОЗОВА

Керівник: **Наталія УРСУ**, докторка
мистецтвознавства, професорка

Рецензент:

Кам'янець Подільський, 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ....	5
1.1. Орнаментальні мотиви Трипілля у світлі історичних та мистецтвознавчих джерел.....	5
1.2. Методологія та інструменти дослідження метафоричної та символічної мови орнаменту Трипілля.....	10
1.3. Основні підходи до інтерпретації орнаментальних мотивів Трипілля.....	14
РОЗДІЛ 2. СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОРНАМЕНТАЛЬНИХ МОТИВІВ ТРИПІЛЛЯ.....	20
2.1. Превалюючі зразки орнаментів Трипільської культури.....	20
2.2. Метафоричне навантаження та культурна значущість трипільського орнаменту.....	24
2.3. Порівняння з орнаментальними системами сусідніх культур.....	29
РОЗДІЛ 3. ІНТЕГРАЦІЯ ОРНАМЕНТАЛЬНИХ МОТИВІВ ТРИПІЛЛЯ ТА ПОДІЛЛЯ У СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО.....	34
3.1. Репліки (компліменти) на трипільську візуальну культуру в живописних композиціях українських художників.....	34
3.2. Відображення трипільських та подільських мотивів у сучасному українському декоративно-прикладному мистецтві.....	39
3.3. Авторська інтерпретація та практична реалізація інкорпорації мотивів Трипілля і Поділля у творчій композиції.....	45
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Зростаючий інтерес до спадщини давніх цивілізацій актуалізує дослідження метафоричних основ трипільських орнаментів. Культура Трипілля (VI-III тис. до н.е.), поширена на теренах сучасної України, Молдови та Румунії, вирізняється розвиненою символікою, зосередженою в орнаментальному мистецтві. Попри давнє зацікавлення, багато смислових шарів цих візерунків досі потребують сучасного осмислення.

Сучасні культурологічні підходи дозволяють глибше осмислити мотиви трипільського орнаменту – спіралі, кола, хвилі – як символи духовності, природи й соціального устрою. У сучасному мистецтві ця символіка надихає митців, дизайнерів та архітекторів, сприяючи відродженню національної ідентичності. Зростаючий інтерес до переосмислення Трипілля серед науковців і широкої аудиторії свідчить про потребу глибшого розуміння колективного світогляду. Попри численні дослідження, семантична глибина цих орнаментів залишається недостатньо вивченою, а її аналіз є ключовим для відновлення культурних архетипів.

Мета роботи полягає у вивченні значення трипільських орнаментів, розкрити їхню метафоричну основу та культурний зміст, а також показати можливості їхньої інтеграції у сучасне мистецтво із залученням подільських мотивів задля збереження національної спадщини.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати типи трипільських орнаментів за археологічними й мистецтвознавчими джерелами.
2. Визначити символіку та метафоричний зміст основних мотивів.
3. Розглянути методи вивчення символічних аспектів орнаменту.
4. Зіставити трипільську орнаментику з сусідніми культурами й виявити взаємовпливи.
5. Окреслити шляхи адаптації трипільських мотивів у сучасному мистецтві та їхню роль у формуванні ідентичності.

6. Надати рекомендації щодо творчого використання трипільських і подільських елементів у художніх композиціях.

Об’єктом дослідження є процес становлення та екзистенції світоглядного навантаження орнаментальних мотивів Трипільської культури у контексті існуючих вірувань та естетичних цінностей суспільства.

Предметом дослідження є метафоричні та символічні підвалини орнаментальних мотивів Трипільської культури, а також методи їхнього аналізу та інтерпретації в контексті культурних та мистецьких особливостей.

Методологія дослідження. Для реалізації завдань дослідження було використано загальнонаукові методи: аналітичний – для аналізу джерел і порівняння орнаментів; фактологічний – для вивчення археологічних знахідок і візуальних матеріалів; семантичний – для осмислення символічного змісту мотивів. Історичний та порівняльний методи дали змогу простежити розвиток трипільських орнаментів у культурному контексті та виявити їхню взаємодію з традиціями сусідніх народів.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження містять рекомендації щодо використання трипільських орнаментів у мистецтві, дизайні, архітектурі та моді, сприяючи популяризації української спадщини та інтеграції автентичних символів у сучасний візуальний простір. Це підтримує національну ідентичність та відкриває нові перспективи для переосмислення культурних архетипів, зміцнюючи культурні цінності України.

Апробація. Результати дослідження апробовано під час виступу на студентській науковій конференції: Круглий стіл «Ars vitam docet – мистецтво навчає життя» та обговорено на засіданнях кафедри ОДПМ ТА РТМ.

Структура роботи. Структура кваліфікаційної роботи бакалавру включає вступ, три розділи, які містять дев’ять підрозділів, висновки, список використаних джерел з найменувань та () додатків. Загальний обсяг дипломної роботи – 40 сторінок. Основний текст викладено на 33 сторінках.

ВИСНОВКИ

Трипільська орнаментика є однією з найяскравіших складових культурної спадщини України, що відображає естетичні, сакральні та соціальні аспекти життя давніх народів. Археологічні знахідки – кераміка, культові статуетки та залишки споруд – засвідчують високу майстерність трипільських ремісників у роботі з матеріалами. Орнаменти на керамічних виробах мали подвійне значення: вони виконували декоративну функцію і водночас несли глибокий сакральний зміст, відображаючи зв'язок людини з природними силами та космосом. Через орнамент трипільці передавали знання, вірування і світоглядні уявлення, формуючи своєрідний культурний код.

Дослідження трипільських орнаментів відкриває шлях до глибшого розуміння ритуальних практик, естетичних ідеалів та соціальних структур енеолітичної доби. Орнаментика Трипілья вплинула на розвиток землеробських традицій Європи та зберегла свою самобутність, надихаючи сучасних митців і дизайнерів. Її популяризація відіграє ключову роль у збереженні національної ідентичності й розвитку сучасного українського мистецтва, дизайну та архітектури.

Перспективи подальших досліджень трипільської орнаментики є надзвичайно широкими. Використання сучасних технологій – 3D сканування, хімічного аналізу матеріалів, GIS картографії – дозволяє розширити уявлення про технологічні процеси та ремісничі практики трипільців. Міждисциплінарний підхід, який поєднує археологію, етнологію, історію мистецтва і природничі науки, сприятиме глибшому розумінню еволюції культурних традицій цього періоду.

Особливо перспективним є інтерпретація трипільської символіки через порівняльну міфологію. Зооморфні, антропоморфні та космогонічні мотиви – спіралі, меандри, геометричні фігури – несли уявлення про циклічність часу, гармонію світу і відновлення життя. Вони свідчать не лише про художнє мислення трипільців, а й про глибоке розуміння космічного порядку. Системний аналіз еволюції трипільської орнаментики через хронологічні та

типологічні дослідження дозволяє простежити зміни у технологіях, формі й значенні символів. Це дає змогу виявити динаміку релігійних уявлень, соціальних структур і регіональних художніх традицій.

Отже, трипільська орнаментика є не лише важливим елементом матеріальної культури, а й потужним носієм культурної пам'яті, що продовжує впливати на мистецтво, ремесло та національну свідомість України. Її вивчення допомагає глибше зрозуміти світогляд давніх людей, їхнє ставлення до природи та космосу, а також простежити еволюцію символіки в історичному розвитку людства. Збереження та популяризація трипільської спадщини є необхідною умовою для збагачення української культури і її гідного представлення у світовому контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібіков С. М. *Трипільська культура: походження, розвиток і взаємодія з іншими культурами*. Київ: Наукова думка, 1971. 324 с.
2. Бібіков С. Н. *Давні культури епохи бронзи в Північному Причорномор'ї*. Київ : Видавництво АН УРСР, 1981. 276 с.
3. Бібікова, Н. Д. *Орнамент давніх культур Східної Європи*. Київ: Наукова думка, 1980. 248 с.
4. Бібула В. І. Орнаментальні традиції трипільської культури: символіка та значення. *Археологія*. Київ: Наукова думка, 2015. С. 45–52.
5. Вибрання племен трипільської культури. *Спадок*. URL: <https://spadok.org.ua/trypillya/vbrannya-plemen-trypils'koyi-kultury> (дата звернення: 08.01.2025).
6. Відейко М. Кераміка Трипільської культури : мальований посуд. *АРТКЛАС*, 2009. № 1 2. С. 2–9.
7. Відейко М. Ю., Гошко Т., Відейко М. Дослідження та експериментальне відтворення технологій мальованого посуду трипільської культури. *Київські історичні студії*, 2020. № 1 (10). С. 39–52.
8. Вплив орнаментів трипільської культури на сучасний етнодизайн. *Педагогічний вісник Черкаського національного університету*, 2025. № 66. URL: <https://new.ejournal.cdu.edu.ua/pedagogics/article/view/66/66> (дата звернення: 06.01.2025).
9. Гладких М. І. *Трипільська культура: символіка і міфологія*. Київ : Наукова думка, 2005.
10. Годенко Бакун О. Трипільська орнаментика як феномен доісторичної культури. *Студії мистецтвознавчі*, 2016. № 2. С. 3-13.
11. Годенко Наконечна О. П. Китайський символ Тай цзи та синусоїдні графеми трипільських орнаментів: символіка космогонічні та графічні зіставлення. *Спадщина Омеляна Прицака і сучасні гуманітарні науки*, 2008. № 2. С. 63–71. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33781/1/Goshko_2020.pdf (дата звернення: 06.01.2025).
12. Годенко Наконечна О. *Трипільська орнаментика: типологізація, інтерпретація, семантичні, художні та функціональні особливості : дис. ... канд. мистецтвознав. наук : 17.00.05*. Національна академія наук України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Київ, 2017. 284 с.
13. Горбачова Е. О. Кераміка трипільської культури. *Технології та дизайн*, 2016. № 3 (20). С. 1–5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/td_2016_3_10 (дата звернення: 07.01.2025).
14. Горбачова Е. О. Кераміка трипільської культури: особливості виробництва та орнаментатії. *Наукові записки Інституту археології*, 2020. Т. 10. С. 75–89.
15. Гула О. В. Традиційні орнаментальні мотиви в народному мистецтві Поділля. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія Мистецтвознавство*, 2019. № 1. С. 23–30. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15062/1/Hula.pdf> (дата звернення: 10.01.2025).
16. *Енциклопедія Трипільської цивілізації* / Л. М. Новохатько, М. І. Сенченко, Т. І. Іжевська та ін. Т. 2. Київ : [б. в.], 2004. 656 с.
17. *Енциклопедія Трипільської цивілізації* / Н. Б. Бурдо, М. Ю. Відейко, В. О. Дергачов та ін. Т. 1. Кн. 1. Київ : [б. в.], 2004. 703 с.
18. *Енциклопедія Трипільської цивілізації* / Н. Б. Бурдо, М. Ю. Відейко, М. І. Городиський та ін. Т. 1. Кн. 2. Київ : [б. в.], 2004. 320 с.
19. *Етнографічний регіон Поділля. Етнографія*. URL: <https://ethnography.org.ua/etnografichni-regiony/podillya> (дата звернення: 10.01.2025).
20. Загайко Н. В. *Культові аспекти орнаментики трипільської культури*. Вінниця : ВНТУ, 2017. 184 с.
21. Заєць І. І. *Трипільська культура на Поділлі*. Вінниця : Тезис, 2002. 180 с.

22. Каліщук Р. В. Орнаментально знакові мотиви у живописі культури Трипілля Кукутені. *Дизайн, технології та інновації*, 2020. С. 95–99.
23. Касьян Т., Сіра О. Вплив орнаментів Трипільської культури на сучасний етнодизайн. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2023. №1. С. 66–72.
24. Косміна С. К. Орнамента подільських вишивок у світлі етнографічних досліджень. *Народна творчість та етнографія*, 2013, №6, с. 39–46.
25. Котенко В. В. Кераміка як маркер міжкультурних зв'язків давнього населення України: імпорти, запозичення, імітації. *Археологія*, 2018. № 4. С. 155–156.
26. Красильникова І. В., Андросович В. В., Довгань А. І. Традиційна подільська орнамента в народному декоративно ужитковому мистецтві. У *Проектування змісту і технологій художньо графічної підготовки та художньо творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених : зб. наук. праць*. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2024. Вип. 3. С. 26–29.
27. Кульчицька А. *Орнамент трипільської культури і українська вишивка ХХ ст.* Львів: Атлас, 1995. 72 с.
28. Марков К. К. Взаємодія культур Трипілля та Ямної культури. *Питання історії*, 1987. № 6. С. 59–72.
29. Методи дослідження знаково символічної системи орнаменталізації Трипільської культури. *Науковий вісник НГУ*, 2015. № 4. С. 40–47.
30. Мороз В. До питання про місячні знаки Трипільської культури. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія*, 2003. Вип. 4. С. 210–212.
31. Мороз В. Спиральні орнаментальні сюжети в петренській групі пам'яток трипільської культури : еволюція та семантика. *Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, 2004. Вип. 9. С. 3–6.
32. Овчинников Е. В. Розписна кераміка канівської групи Кукутені Трипілля. *Археологія*, 2012. № 1. С. 13–26.
33. Основна символіка найдавніших знаків і символів в Україні. *Studopedia*. URL: https://studopedia.su/5_5309_osnovna_simvolika_naydavnishih_znakiv_simvoliv_v_ukraini.html (дата звернення: 08.01.2025).
34. Подільська вишиванка. *Svarga.ua*. URL: https://svarga.ua/podilska_vyshyvanka/?srsId=AfmBOoqK_pJqOPJ5Dl4MDEl6lcWNbTYx7N5pi2JNw9bcdya2883uqhkL (дата звернення: 10.01.2025).
35. Подільська вишивка: історія та сучасність. *ЕтноХата*. URL: https://etnoxata.com.ua/statti/vishivankiistorijaisuchasnist/podilskavishivka/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.01.2025).
36. Причепій Є. М. Культові керамічні вироби та орнаменти посуду трипільців у світлі ідей праміфу. *Археологія і культурологія*, 2018. С. 1–12. URL: https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/KD13_Prychepii.pdf (дата звернення: 08.01.2025).
37. Причепій О. Культові керамічні вироби та орнаменти посуду трипільців у світлі ідей праміфу. *Культурологічна думка*, 2013. № 13. С. 52–56.
38. Рижов С. М. Історія орнаменту в культурі України: Трипілля та його спадщина. *Етнокультурний розвиток України*. Львів, 2018. С. 78–91.
39. Рижов С. М., Шумова В. О. *Трипільська культура та її місце серед енеолітичних культур Південно Східної Європи*. Київ : Археологічний інститут НАН України, 2004. 132 с.
40. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. Москва: Наука, 1987. 720 с.
41. Сім чудес трипільської культури: куди ж поділися трипільці? *Національна спілка письменників України*. URL: https://nspu.com.ua/bez_rubriki/sim_chudes_tripilskoi_kulturi_kudi_zh_podilisya_tripilci/ (дата звернення: 06.01.2025).

42. Струмінська Т. В., Ткаченко Л. П., Кутіль М. С. Адаптація символіки гончарного мистецтва Трипільської культури до формування сучасного орнаменту інтер'єрного текстилю. *Технології та дизайн*, 2016. № 3 (20). С. 1–7. ISSN 2304 2605. URL: https://epec.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/3894/1/td_2016_N3_10.pdf (дата звернення: 10.01.2025).
43. *Творець будинку Полтавського земства: історія винахідника українського модерну Василя Кричевського. Суспільне. Полтава*. URL: https://suspilne.media/poltava/363362_tvorec_budinku_poltavskogo_zemstva_istoria_vinahidnika_ukrainskogo_modernu_vasila_kricevskogo/ (дата звернення: 07.01.2025).
44. Телюк О. В. Геометричні мотиви орнаментів Трипілья та їх паралелі у культурах сусідніх територій. *Археологічний збірник*, 2018. № 17. С. 105–112.
45. *Тетяна Пассек. Трипільська культура (1941). Снадок*. URL: https://spadok.org.ua/trypilska_kultura/tetyana_passek_trypilska_kultura_1941 (дата звернення: 06.01.2025).
46. Титаренко В. *Подільський килим*. Київ: Родовід, 2018. 308 с.
47. Тодоров Н. Д. Керамічне мистецтво Варненської культури: симетрія і символізм. *Археологія Балкан*, 2020. № 2. С. 45–67.
48. *Трипільська берегиня на українських писанках. Снадок*. URL: https://spadok.org.ua/trypilskakultura/trypilska_beregynya_na_ukrayinskykh_pysankakh (дата звернення: 06.01.2025).
49. *Трипільська культура: первень українського народного мистецтва. AR25*. URL: https://www.ar25.org/article/trypilska_kultura_perven_ukrayinskogo_narodnogo_mystectva.html (дата звернення: 07.01.2025).
50. *Трипільські орнаменти. Studwood*. URL: https://studwood.net/796509/kulturologiya/tripilski_ornamenti (дата звернення: 06.01.2025).
51. *Трипільські орнаменти: Наталія Корф Іванюк про їхню особливість. Вікна*. URL: https://vikna.tv/video/lifestyle/trypilski_ornamenti_nataliya_korf_ivanyuk_pro_yihnyu_osoblyvist/ (дата звернення: 07.01.2025).
52. *Трипільські символи та їх тлумачення. Снадок*. URL: https://spadok.org.ua/trypilska_kultura/trypilski_symvoly_ta_yikh_tlumachennya (дата звернення: 06.01.2025).
53. Черняков І. Т. *Орнаментика Трипільської культури: типологія, семантика*. Київ : Наукова думка, 1983. 280 с.
54. Яковишина Я. Трипільський орнамент: окремі аспекти історіографії та методики дослідження. *Матеріали до української етнології*, 2014. Вип. 18. С. 9–15.
55. Gimbutas M. *The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe*. San Francisco : Harper, 1991. 529 p.
56. Oates, J. *The Halaf Period Cultures and Their Neighbours*. London: Cambridge University Press, 2005. 456 p.
57. Rassamakin Y. *Eneolithic Cultures of the Pontic Steppe*. British Archaeological Reports (BAR), 1999. 356 p.
58. Rassamakin Y. Y. *The Eneolithic and the Early Bronze Age of the Black Sea Steppe: Dynamics of Cultural and Social Transformations*. Cambridge : Archaeopress, 2002. 196 p.
59. *Revival of Ukrainian Traditions. Art Zona*. URL: https://art.zona.com/blog/revival_ukrainian_traditions (дата звернення: 10.01.2025).
60. Videiko M. Y. *Trypillia: Neolithic Civilization in Ukraine*. Kyiv : Tempora, 2011. 204 p.